

Олена Соболева

МОДЕЛІ ТРАНСЛЯЦІЇ ЕЛЕМЕНТІВ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КРИМСЬКИХ ТАТАР

(за результатами експедиційних досліджень)

Вже своєрідною аксіомою стало твердження про спадковість народних традицій, проте етнічну культуру певної спільноти в цілому й окремій її складовій не можна розглядати як статичне явище. Вивчення елементів етнічної культури поза контекстом динаміки, не дає повноти уявлення про внутрішні закономірності існування, відтворення, передачі та зникнення різних її складових. У пропонованій статті на основі джерельної інформації спробуємо розібратися із формами передачі значимих етнічних маркерів у сучасному середовищі кримських татар.

Джерелом дослідження стали експедиційні матеріали, зібрані шляхом опитування в Криму в 2010–2011 роках. Дослідження проводилось у Бахчисарайському районі, місті Євпаторія, окремих селищах південно-східного узбережжя, м. Керч та околицях. Переважна більшість опитаних – люди 1920–1930-х рр. народження, а також інформанти 1950–1960-х років народження (це дає змогу порівняти сприйняття етнічних маркерів у межах кількох поколінь). Для збору інформації використовувалася методика проведення відкритого і напівформалізованого інтерв'ю. Для збереження достовірності цитати текстів ми наводимо російською мовою (саме російською проводилось опитування інформантів).

Для розкриття запропонованої проблеми була використана методика етнолінгвістичного аналізу тексту, апробована українською дослідницею Н. Гаврилюк, яка досліджувала мотиви культурної трансмісії у середовищі селян Донецької та частково Луганської і Харківської областей. Н. Гаврилюк виділяла вербальні домінанти, що визначали процес передачі значимих елементів етнічності та встановлювала їх змістові особливості¹. Такий підхід дає можливість визначити головні способи та форми передачі культурного тексту в середовищі носіїв етнічної традиції. Часом окремі форми трансмісії культури виділяються самими респондентами та визначаються ними як такі, що мають усвідомлено застосовуватися в їх особистому повсякденному досвіді. Інші способи трансляції культурного коду практикуються несвідомо, так би мовити “інтуїтивно”.

¹ Н. Гаврилюк, *Традиційні звичаї як система спадковості культурної трансмісії (задачі та досвід вивчення)*, Народна творчість та етнографія 3 (2010) 63.

Це відповідає логіці відтворюваності етнічної культури, яка полягає у постійній взаємодії дихотомічних опозицій “стабільність – адаптивність” та “стійкість – трансформація”.

Опитування проводилося за такими тематичними блоками: 1) весілля 2) народження, виховання дитини, 3) похорон, 4) календар, 5) народні вірування, 6) побутовий іслам, 7) уявлення про етнічну територію. В результаті проведення самих інтерв'ю, виникали також побіжні теми. Їх запис вівся без використання спеціальних програм-запитальників: 8) традиційне господарство; 9) етикет; 10) родинні звичаї; 11) мова; 12) звичаєве право; 13) традиційні професійні знання. Як правило ініціаторами розмови на останні теми виступали самі інформанти, що може вказувати на актуалізацію визначених тематик для наших респондентів. Всі перераховані теми вписуються у понятійні межі визначень “звичаїв”, “традицій” та “уявлень”.

У ході аналізу текстів нами було виділено кілька стійких мотивів трансляції етнічних традицій, що зустрічаються майже у кожному інтерв'ю. Їх можна поділити на три умовні групи: перша об'єднує так би мовити “позитивні” мотиви, що відповідають за стійкість відтворення окремих традицій та уявлень (I–IV); друга – це мотиви, що ілюструють процеси трансформації традицій та заміщення одних елементів культури на інші близькі за змістом, але відмінні за формою (V, VI, VII); третя група мотивів презентує процес забуття, втрати мотивації, та зникнення певних явищ культури (VIII–X). У текстах цитат напівжирним текстом ми виділятимемо слова та вирази, які актуалізують певний мотив трансляції етнічних знань. Курсивом виділені слова кримськотатарською мовою, що позначають специфічні терміни та поняття. У квадратних дужках у цитатах подані уточнення автора, які дають можливість краще орієнтуватися у змісті інтерв'ю.

I. Мотив дотеперішнього побутування традицій

Цей мотив притаманний майже усім головним темам, у рамках яких проводилося опитування, за винятком лише тем, що стосуються традиційних форм господарювання, та професійних знань, які сьогодні не побутують, внаслідок зміни умов життя. Для означення цього мотиву характерні такі словесні формули, як: “...мы делали в наше время”, “обязательно бывало” “и сейчас делаем”, “Вот это остается”, “как раньше” тощо.

Наведемо кілька прикладів із інтерв'ю, для ілюстрації виділеного мотиву. Він найчастіше зустрічається в описі сімейних звичаїв та традицій, зокрема ритуалів, що супроводжували народження дитини та традиції виховання. “И сегодня то же делают. У нас это называется, вот у

нас у *ногаев* это считается *дернек* [празник после рождения ребенка]. Там только женщин приглашают. Вот у наших татар, а вот у бахчисарайских туда и мужчин приглашают, и женщин. А у нас вот как-то было принято, что только женщины”². “Под голову [ребенку в колыбели ложили] обязательно, я выросла 6-рых детей, у меня **обязательно бывало** кусок хлеба, вот это *дува* [амулет], ножик, который закрывается”³. Мотив сталості відтворення народних звичаїв зустрічається у розповідях про календарні свята. Наведемо для прикладу згадку про традицію фарбувати руки хною на великі календарні свята: “Делаем, мы по праздникам **и сейчас делаем**. Но мне сейчас не до этого. *Саван* [доброе дело] это – красить хной”⁴. Так само й поховальні традиції уявляються нашими респондентами сталими, й такими, що відтворюються у своїх традиційних, незмінних формах. “[С.О.: Вы помните похороны до депортации и сейчас, они отличаются?] **Нисколько не отличаются**. *Дженазе* называются. Вот это **остается**. А свадьба **менялась**”⁵. “У нас все **как раньше** хоронили, пока как раньше **хоронят**”⁶. В інтерв’ю наводиться інформація про дотеперішнє дотримання деяких звичаєво-правових норм. Зокрема звичаїв колективної допомоги із прикінцевою гостиною – *талака*, або *хашар*: “Да, да, у нас все время *хашары* были. Вот этот дом только без *хашара* построил, а сыновьям я строил с *хошаром*”⁷. Показовими є сюжети про персонажів нижчої міфології. Дуже часто респонденти їх оцінюють як реально існуючих, описують ситуації зустрічі із домовиком, міфологічним змієм, чортом тощо. Здавалося б герої легенд мають належати до сфери далекого минулого в уяві сучасної людини, яка пережила депортацію в абсолютно незнайоме середовища та уже друге переселення вже на рідні землі, адже нераціональні знання часто швидко втрачаються під час міграцій. Проте народна уява рясно населяє знову віднайдений етнічний простір традиційними персонажами батьківських казок, таким способом конструюючи його міфологічну ієрархію. “Говорили змея, очень большой змея [міфологический водяной змей]. Я **своими глазами это**

² Якубова Зарема, 1960 р.н., записано О. Соболевою в 2010 році у м. Бахчисарай.

³ Абдураїмова Местура, 1935 р.н., народилася в с. Кучук-Асс Роздолинський (Ак-Шейхський) р-н, записано О. Соболевою в 2010 році у м. Євпаторія.

⁴ *Ibid.*

⁵ Абдураманов Абдулла, 1926 р.н., народився в с. Байкият (Володимирівка) Чорноморський р-н, записано О. Соболевою в 2010 році у м. Євпаторія.

⁶ Муждабаєва Куртогай, 1926 р.н., народилася в с. Бурнаш (Уваровка) Нижньогірського району, записано О. Соболевою в 2010 році у м. Бахчисарай.

⁷ Асанов Февзі, 1928 р.н., народився в м. Феодосія, записано О. Соболевою в 2010 році у м. Бахчисарай.

видел. Когда он мне говорил, читал, я говорю: “Че там, я же своими глазами это видел эту змею”⁸. “Помагает [домовой], хороший есть. Вот у нас в доме хороший. Я читаю все время [молитвы для домового]”⁹.

II. Мотив міжпоколінної передачі, навчання, переймання досвіду

Цей мотив презентує сталі комунікативно-трансляційні зв'язки в середині соціуму. Для означеного мотиву притаманні такі вербальні маркери сприйняття інформації: “буду учити”, “сяду, слухаю”, “научила” тощо. Переважно йдеться про вертикальний вектор передачі культурно значимих знань, від старшого покоління – молодшому. “Я малышку учу [двухлетнюю внучку], она все умеет, “*селям алейкум*” говорит, руки целует, **я научила**”¹⁰. “Вот эти молитвы все меня **бабушка учила**. Я с бабушкой ночевала. Она очень верующая была”¹¹. “Я всегда воспитывала так, отец покойный, два года как умер, мы с ним всегда говорили, **я буду девочек учить, по своей линии, а ты мальчиков учи по своей линии**. Сыновья делали, то что отец делал. Вот действительно, три годика было Али-Акиму самому младшему моему, **он помогал на стройке**. Кирпичи подавал. Девочки мои по дому, все по дому, кто уборка, кто посуду моет, **все всё помогали**. А самая младшая самая лучше тесто катала”¹². “У меня дед, он уже был старый, у меня отец рано умер, когда мне было 6 месяцев. Я не знаю своего отца. А я **все время ходил с дедом**. Маленький был, **много спрашивал деда**. Почему так, почему здесь молитесь”¹³. Проте нами були зафіксовані також і інші способи передачі знань, наприклад, у середині однієї вікової групи: “Как умерла моя мама, моложе меня пришла родственница, начала это читать, я думаю, чего она будет читать, она же моложе меня. **Я буду читать**, “давай, напиши мне!””¹⁴ Система міжпоколінної трансмісії є універсальною для усіх етнічних спільнот, тому й її механізми відтворюються носіями інтуїтивно, неусвідомлено. Найкраще вони втілюються у процесі включення молодших членів общини до повсякденних чи ритуальних практик старших представників, наприклад,

⁸ Максудов Абдула, 1927 р.н., народився в с. Буюк-Ломбат, Алуштинського р-ну, записано в 2011 р. О. Соболевою в с. Войкове Ленінського району.

⁹ Сейт-Мустафаєва Зейнеп, 1933 р.н. народилася в с. Токлук (Багате) Судацького р-ну, записано О. Соболевою в 2010 році у м. Бахчисарай.

¹⁰ Ебулісова Магдубе, 1926 р.н., народилася в с. Бабек Ленінського р-ну, записано О. Соболевою в 2010 році у м. Бахчисарай.

¹¹ Сейт-Мустафаєва Зейнеп, 1933 р.н....

¹² Абдураїмова Местура, 1935 р.н....

¹³ Муслімов Рефат, 1932 р.н., народився в с. Коз (Сонячна Долина) Судацького р-ну, записано О. Соболевою в 2010 році у с. Сонячна Долина Судацької м. р.

¹⁴ Ебулісова Магдубе, 1926 р.н....

під час залучення дітей до окремих обрядів. Наведемо сюжет закопування пологових субстратів (плаценти) в родильній обрядовості: “А, знаете куда это девали? **Мы же дети любопытные. Давали** какому-нибудь взрослому уже мальчику, пацану, который умеет [копать], где-нибудь чистое место, выкопает. И закапывали. Закапывали, глубоко-глубоко”¹⁵. Крім того в наших інтерв’ю зустрічаємо також приклади усвідомленого прагнення передачі і здобуття важливої інформації етно-культурного змісту. “Я так **хочу учится**, не знаю у кого взять. У нас когда молитва, тут женщины, а тут мужчины сидят. Я прийду, сяду, слушаю. Четыре песни я **научилась**, сидели, они пели. Жалко же, люди умирают, чтоб был какой-то, осталось **на память**”¹⁶. Нами був записаний один сюжет покарання вищими силами за відмову передачі інформації, пов’язаної із магічними знаннями: “Говорят, что вот в роду это. Ясновидящая, она должна была заниматься этим, но она не занималась. Она должна сама **заниматься** и кому-то **передать**. Но она этого **не сделала**. И вот теперь ей вот так вот тяжело, мол. Она мучается. И вот ей все время что-то казалось”¹⁷.

III. Мотив усвідомлення звичаю як “закону” та значимість заборони невиконання певних обрядових дій.

Найчастіше цей мотив зустрічається в описі певних межових ритуалів та станів: поховальної обрядовості, деяких родильних звичаїв та ритуалів із магічним змістом. Це пов’язується із можливою небезпекою, яка загрожує людині в певних переходових ситуаціях. У записаних наративах цей мотив підкреслюється висловами на кшталт “**нельзя**”, “**не разрешалось**”, “**обязательно надо**” тощо. Ними підкреслюється обов’язковість усталеної дії, або заборона на її виконання, недотримання якої може призвести до небажаних наслідків. Наведемо кілька уривків інтерв’ю із родильної та поховальної обрядовості, які представляють виділений мотив. “Если шить хотела, мне мама все **это запрещала**. Нельзя, говорит, пуповина обмотается. Там ребенок. **Не разрешалось. Нельзя** на кровь смотреть, говорят, что какое-то родимое пятно у ребенка будет”¹⁸. “Туго [подвязывались роженицы]. Поясом, или чем, простыней или платком какимнибудь, таким твердым. И не только чтоб живот был, все там вот у ней. Там же все расходится, когда рожает человек. А это – чтоб укрепить это все, **обязательно нужно** подвязанным ходить. Вот туго завязать

¹⁵ Абдураїмова Местура, 1935 р.н...

¹⁶ Ебулісова Магдубе, 1926 р.н...

¹⁷ Якубова Зарема, 1960 р.н...

¹⁸ *Ibid.*

обязательно надо¹⁹. “Похорон везде одинаковый. Может быть, но я только свой знаю. Ткани приносят, но сейчас большинство деньги дают. Ну, если близкий человек, сейчас тоже **обязательно** материал несут, или платочки, или полотенце, или большое полотенце, а раньше носили только материла. Деньги не давали раньше. Кладут на покойного, а потом этим, которые [покойного] несут [раздавали] ткань. И полотенце на дверях весит 40 дней и каждый день один Ясин [молитва из Корана] **надо читать**, 41 Ясин. [...] Где он лежит, камень кладут, кто клал этот камень, тот **должен вытирать** [пол в комнате]. Туда под камень кладут еще деньги, чтоб кто мыл, деньги забрал [...] Это **надо делать** такую яму, в углу во дворе, и туда выливать надо [воду после омовения покойного]. **Наступать туда нельзя**. Сорок дней там **должен** свет гореть. Сейчас лампочку ставят”²⁰.

IV. / V. Мотиви довіри/недовіри до традиційних знань.

В одну категорію ми об’єднали два мотиви із протилежним змістом. У текстах, що репрезентують виділені трансляційні моделі, присутнє постійне порівняння традиційних етнічних знань та інформації, що їм протиставляється, наприклад сучасної раціональної, чи офіційної релігійної. Мотив довіри зустрічається в сюжетах про релігійні традиції. В оповіді про амулети-молитви, які носять віруючі на шиї, респондентка зазначає: “Исмаил [сын], **очень верит** этому, ни на минуту *дува* не оставляет”²¹. Цей мотив фігурує в описі ритуалів обрізання хлопчиків. Респонденти протиставляють сучасних хірургів народним майстрам “*устала*”: “И он [муж] решил никаких хирургов, только *уста*. *Уста* вот он делает обрезание”²². “Наш братишка повез к хирургу. Укол сделал. Опух у него, целую неделю. Зачем, **лучше бы Якуба позвал**. А он делает, не опухает, даже кровь не выходит. У него **рука очень легкая**, что-то вот мажет, и все! **Он знает**, какой мазью мазать. На третий день уже бежит, играет. А у него целый месяц мучился”²³. Мотив недовіри до традицій так само часто зустрічається у сюжетах, присвячених ісламу. Респонденти переосмислюють традиційні звичаї “адети”, що критикуються новим ісламським духовенством: “Это мы сейчас говорим, раз младший,

¹⁹ Аблямітова Тамара, 1930 р.н., народилася в м. Сімферополь, записано О. Соболевою в 2010 році у м. Сімферополь.

²⁰ Сейт-Мустафасва Зейнеп 1933 р.н...

²¹ Абдураїмова Местура, 1935 р.н...

²² Якубова Зарема, 1960 р.н...

²³ Асанова Аділе, 1930 р.н., народилася в м. Ялта, в дитинстві жила в с. Озенбаш. Бахчисарайського р-ну, записано О. Соболевою в 2010 році у м. Бахчисарай.

он досматривает [родителей], это все ему [дом родителей]. **Оказывается, нельзя,** одну третью часть только оставляешь ему, остальное раздаешь всем детям. В равной части ты должен отдать. **Это так по Корану**”²⁴.

VI. Мотив міжетнічної трансмісії.

Характерним для наших записів є мотив взаємної міжетнічної трансляції інформації етнокультурного значення. У розповідях про додепортаційне життя, а також у сюжетах про повернення на етнічну батьківщину фігурує мотив особливого добросусідського співжиття із місцевими слов'янами-старожилами. Християнське населення уявляється як дуже доброзичливе щодо кримських татар. Часто наголошується на тому, що місцеві старожили, українці та росіяни, дуже гарно володіли кримсько-татарською культурою, мовою. Довоєнні сусіди протиставляються пізнім переселенцям, що мігрували до Криму уже після сумнозвісної депортації, останні виявляють недоброзичливе ставлення до кримських татар. “А в других селах, оказывается, все, кто живет в селе, **какой бы наций не был, все собирались вместе с нашими** [вовремя народного праздника *Хыдырлез*]”²⁵. “Они чисто по-татарски [разговаривали], лучше меня даже. И по сей день. Есть одна женщина и щас, она **знает намного лучше, чем мы.** Вы понимаете, мы на высылке все перемешали, узбекский язык. [...] Они [православные] во время намаза ходили [в мечеть]. Во время намаза с татарами. Вот пятница, в 12 часов начинается намаз. И они ходили, наши читают мольбу по-своему, а русские – по-своему”²⁶. “Раньше из Украины приезжали девчата, красивые такие, румяные. Мама говорила, ой, такие красивые девчата. Восемь девчат было замужем в Озенбаше [село Бахчисарайского р-на]. **Они и намаз делали, и марама** [шарф] **надевали, все чисто по-татарски разговаривали**”²⁷. Присутній також мотив і зворотної трансмісії, коли кримські татари переймають звичай слов'ян: “**Я смотрю, она взяла** в пакетике конфеты, печенье там еще бутылочку взяла [приношение на поминках]. Я тоже говорю: “Танечка, я пойду возьму кое-что”. Пошла, **тоже взяла пакетик.** Поехали на кладбище. [...] **Она почитала по-своему, я почитала по-своему**”²⁸. Гостро сприймається проблема укладення міжетнічних шлюбів, вони часто визнаються

²⁴ Якубова Зарема, 1960 р.н...

²⁵ Абдураїмова Местура, 1935 р.н...

²⁶ Муслімов Рефат, 1932 р.н...

²⁷ Асанова Аділе, 1930 р.н...

²⁸ Якубова Мавіє, 1935 р.н., народилася в с. Стіля Бахчисарайського р-ну, записано О. Соболевою в 2010 році у с. Севас'янівка Бахчисарайського р-ну.

небажаними та загрозовими для збереження етнічних традицій. “Все равно **нада женится на своей нации**. Вот все равно не так выходит, не то выходит. Это редко бывает, что за другую нацию выходил, чтоб хорошо”²⁹.

VII. Мотив трансформації старих звичаїв та виникнення нових традицій та звичаєвості

Мотив трансформації зустрічається майже у всіх темах, на які ми вели бесіду з нашими респондентами. Для них характерні постійні оціночні порівняння минулого і сьогодення: “**раньше... сей час**”, “**сейчас ходять, раньше не ходили**”, “**сейчас не смотрят... а раньше очень строго**” тощо. На характер таких порівнянь впливає природна ностальгія та замилювання минулим у респондентів старшого віку. Певно, можна цей мотив назвати одним із найбільш репрезентативних не лише для нашої групи джерел, але й для більшості сучасних етнографічних досліджень, адже він відображає притаманну сучасній культурі динамічність та рухливість, коли жоден маркер етнічної культури не можна назвати сталим та стабільним. Наведемо кілька цитат для прикладу. “Сам жених не ездил **раньше**, как мама рассказывала, на лошадях, на бричке, там телега и вешали на голову вот этих лошадей красивые платки, а потом специально люди выходили что-то держали с этой и с этой стороны и не пускали бричку с невестой. **Сейчас** просто хлеб выносят, чтоб сто грамм [выпить]”. “[Ступінь спорідненості] Это не должно быть, четыре поколения должно быть. Но **сейчас не смотрят**, сейчас и двоюродные могут, **а раньше очень строго**, очень строго. Потом плохо получается, если и ни это, то обязательно 6-й, 7-й ребенок будет больной”³⁰. “У нас **вообще** говорят, что цветы **нельзя возить**. Ну, **сейчас многие возят** [на кладбище]”. “Воск, свинец [сливают от испуга]. У нас в основном свинец сливали **раньше, а сейчас** на воск”³¹.

VIII. Відродження старих звичаїв, відновлення пам'яті

В наших інтерв'ю досить часто зустрічається цей мотив, на відміну, скажімо від текстів, записаних Н. Гаврилук на Сході України. Часто респонденти наголошують на свідомому поверненні до етнічних традицій, на спробах відродження старих звичаїв та ритуалів. Це говорить про досить високий статус народних знань у системі етнічної ідентичності кримських татар сьогодні. Особливо виразно цей мотив проявляється у сюжетах про

²⁹ Асанов Февзі, 1928 р.н...

³⁰ Мустафаєва Шефья, 1934 р.н., народилася в м. Феодосія, записано О. Соболевою в 2010 році у с. Щебетівка Судацької м.р.

³¹ Якубова Зарема, 1960 р.н...

застосування кримськотатарської мови, та символічне повернення до етнічної території. В усних текстах також актуальним постає питання відродження релігійних звичаїв. “Это очень правильно, это очень важно вернуть язык... И поэтому для нас очень важно **самих себя приучить** к звуку нашей речи. И вот через название каких-то блюд чяев и так далее, мы вот пишем по-татарски и **приушаем к звуку нашей речи**”³². “Когда сын родился, я как-то все на русском языке, на русском языке. А потом мне говорят: “ну чо ж ты всегда на русском?” и ему уже тогда было 2–3 года. Когда я стала ему говорить на татарском, он не понимает меня, и говорит: “говори по-татарски!” я тогда очень сильно пожалела, что я на татарском не говорила. И все думала, вот будут внуки, **будут только на татарском говорить**”³³. “Вы знаете, на меня коммунистическое воздействие было, а когда повзрослели, когда пошло вот это перестройка началась, возвращение депортированных народов, вот тогда **я понял, что такое зов крови**. Меня сюда просто тянуло, как магнитом. У нас там был шикарный дом, были все условия, однако, ничего не держало меня там. Всю семью нашу. Ничего там не держало!”³⁴. “Вот однажды, в 68 году, когда я первый раз приехал, после депортации, я везде был, негде ночевать, никого не знаю, ничего не знаю. Первый раз. Тогда мне было и радостно и самый тяжелый день. После высылки я приехал сюда, на горах сидел, три часа только плакал. **Все вспоминал**. Смотрел вот это ту долину. Сверху. Все вспоминал, детство. Куда я ходил, где, с кем я был. Это было очень тяжелое время”³⁵.

IX. / X. Мотив неповноти та уривчастості традиційних знань та мотиви колишнього існування певних звичаїв, які гарно пам’ятаються, але повністю вийшли з ужитку.

Власне ці два мотиви зустрічаються наскрізно у текстах респондентів, оскільки більшість наших питань інтерв’ю апелювали скоріше до пам’яті про традиції, аніж до сучасних практик. Можемо припустити, що подібна картина спостерігається у більшості сучасних класичних дослідницьких інтерв’ю про народну культуру, адже українські вчені-етнологи переважно все ще націлені на запис “старовини”, “архаїки”, тобто елементів народної культури, які лише фрагментарно присутні у сьогоднішній

³² Діляра Якубова, записано О. Соболевою в 2010 році у м. Євпаторія.

³³ Якубова Зарема, 1960 р.н...

³⁴ Матлубов Акім, 1967 р.н., народився в м. Самарканд, записано О. Соболевою в 2010 році у м. Євпаторія.

³⁵ Муслімов Рефат, 1932 р.н...

щоденній практиці, або вже належать не до сучасної традиції як такої, а до пам'яті про стару традицію. Для першого з цих мотивів характерні словесні вираження невпевненості, сумніву у достовірності інформації: “я **плохо помню**”, “**не до этого было**”, “**не помню как**”, “я **слышала, но не знаю**”, “**не знаю, я был ребенок**”, “я **уже не видела**” тощо. Мотиви, що об'єднують інформацію про історичне побутування певної традиції, акцентуються вживанням минулого часу та виразами, які апелюють до минулого: “**в старину**”, “**раньше**”, “**в старое время**”, “**понаслышке**”. Подамо кілька прикладів із інтерв'ю, що вказують на колишнє існування звичаєвості: “**В старину делали**, это уже мы не делали. Этому ребенку одевали распашеночку, потом снимали, что б он крепкий, здоровый был, как собачка бегал. Собаке, оказывается, одевали. Собачке во дворе, если у кого-то. У каждого во дворе собачка есть, оказывается, чтоб он крепкий-крепкий был. Но **я не видела, так говорили**”³⁶. “Мама всегда вот это делала, ее звали всегда, всегда на свечу ее звали. Мы еще совсем маленькие были, у кого-то свадьба была, и на эту свадьбу мы ходили в дверь смотрели, по всему потолку вот так развешаны вещи, *Мор Сулейман* называется. По всему потолку развешано, там платки, что-то вот такое. Это я в **Азии помню**, потому что при немцах совсем **не до этого было**. Это невесту когда привезут, это ее родственники развешивают все эти вещи, платки, еще *пырланта* называется, это как шарфы, это все развешивается и красиво так делается. Не то, что просто развешивается, как звездочки, что ли. А в этом углу стоит занавеска”³⁷.

Нажаль формат цієї статті дозволяє нам лише побіжно торкнутися головних механізмів та особливостей трансляції культурної пам'яті в кримськотатарському етнічному середовищі. Як бачимо лише з наведених прикладів, у записаних текстах представлена ціла низка комунікативно-трансляційних моделей, притаманних сучасній етнічній спільноті. З аналізу усних наративів видно, що для кримськотатарської общини притаманні традиційні форми спадкування етнічної пам'яті шляхом вертикальної передачі від старшого покоління молодшому та через залучення представників общини до спільних щоденних та ритуальних практик. Також, як і в будь-якому сучасному соціумі, в середовищі кримських татар відтворюються трансляційні механізми, характерні для постіндустріальної доби, коли частина фрагментованої інформації втрачається і забувається, а інша частина свідомо реанімується та відновлюється.

³⁶ Абдураїмова Местура, 1935 р.н...

³⁷ Мустафаєва Шефья, 1934 р.н...